

K.A. APPIAH IS COMING TO DINNER: COSMOPOLITISM & ETICĂ

VIORELLA MANOLACHE

Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române

K. A. Appiah Is Coming To Dinner: Cosmopolitanism & Ethics. The present study (anticipating an entry in process of redaction for *The Encyclopedia of the Fundamental Political Philosophy Works. 2000-present*, of the Research Fundamental Program of the Institute of Political Sciences and International Relations “Ion I. C. Brătianu”, Romanian Academy, Bucharest) approaches Kwame Anthony Appiah’s acceptance of cosmopolitanism as an *ambivalent/survivor* concept, both an *adventure* and an *ideal*, a term which must be recovered and rehabilitated, in fact, a double alternative given to *globalization* and *multiculturalism*. Following the main ideas of Appiah’s volume, the present study opens the context, clarifying the political philosopher’s self-positioning in the series of the *cosmopolitanism examples*, pointing out his *particular status* from the *New York Times’* Ethicist columnist to his filmed / documentary answers. *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers* represents a philosophical and political approach of *cosmopolitanism as program*.

Keywords: K. A. Appiah, cosmopolitanism, ethics, political philosophy.

COSMOPOLITANISM: ETHICS IN A WORLD OF STRANGERS – PROGRAMUL FILOSOFICO-POLITIC AL COSMOPOLITISMULUI

*Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*¹ (volum care continuă articolul inaugural referitor la patriotismul cosmopolit², plasat în proximitatea perspectivelor lui Homi Bhabha și a premiselor de concretizare ale unei „agende a umanității globalizate”) reprezintă mai mult decât o apariție mediană, de întreținere și de aprofundare a unei versiuni proprii de *soft cosmopolitanism*³, pe care Kwame Anthony Appiah nu numai că îl teoretizează, dar îl și susține cu argumente, de pe

¹ Kwame Anthony Appiah, *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*, New York, W. W. Norton & Company, 2006.

² Kwame Anthony Appiah, „Cosmopolitan Patriots”, in *Critical Inquiry*, Volume 23, No. 3, Spring, 1997, pp. 617–639.

³ Premiată în anul 2009, cu distincția „Arthur Ross” a Cosiliului pentru Relații Externe, *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers* (2006) urmează cronologic lucrării *Ethics of Identity* (2005) și antcipă solicitările *filosofiei experimentale* din op-ul *Experiments in Ethics* (2008).

poziția unui *cosmopolitism parțial* (în care apartenențele locale, naționale sau etnice dispun de influență și de pondere echilibrată). În acest sens, filosoful propune experimentarea unui discurs propriu care, departe de a fi epuizat, imprimă o valoare suplimentară semnificațiilor conceptului. Opu dispune de o formulă familiar-dialogală, de luare de contact ideatic cu gânditori-reprezentanți ai galeriei de cosmopoliți și antic cosmopoliți, și utilizează narațiuni cu valențe ilustratoare, de adresări directe și plurale, facilitând buna comunicare a autorului cu lectorul sau dialogul între discipline și teme variate, registre în care *etica este privilegiată*.

Cosmopolitismul este, în accepția lui Kwame Anthony Appiah, un termen ambivalent, „supraviețuitor”, deopotrivă „aventură și ideal”, concept care trebuie să fie recuperat, reabilitat și vehiculat⁴, alternativă de registru deferită *globalizării* (fenomen care, inițial, desemna o strategie de marketing, apoi o teză despre macro-economie, astăzi „învăluind totul și nimic”) și *multiculturalismului* (identificat cu transferul formal, „contaminat de însăși boala pe care intenționa să o vindece”)⁵. Appiah punctează două standarde pe care conceptul este constrâns să le îndeplinească: primul constă în *extinderea obligațiilor* care vizează relațiile de vecinătate sau de cetățenie, integrând și categoria cuprinzătoare a „tuturor celorlalți”; al doilea are în vedere *valoarea* nu numai a vieții omenești, în general, ci și *cunoașterea* practicilor și a credințelor care conferă un plus de semnificație anumitor vieți, în particular⁶. Dar, avertizează filosoful, sunt și momente în care preocuparea exagerată, insistentă, pentru studiul universului și recunoașterea diferențelor legitime vor rivaliza, cosmopolitismul denumind nu numai „numele unei soluții,” ci și „sinonimul unei provocări”.

Pentru Appiah, provocările cosmopolitismului rezidă în: evitarea căderii în relativismul moral, prin respectarea și valorizarea diferenței; găsirea unei căi de mijloc între universalismul abstract și bine fundamentat și naționalismul auto-interesat; recunoașterea exagerării magnitudinale a diferențelor culturale; valorizarea conversației în contextul în care umanității îi este imposibilă lansarea unui consens general asupra ierarhiei valorilor universale⁷. Volumul „nu este o carte despre politică, nici nu se vrea o contribuție la dezbaterile cu privire la chipul real al globalizării”, ci reprezintă o abordare filosofico-politică a cosmopolitismului ca *program*, în detrimentul unei teorii sau teoretizări criptice care, pe de o parte, „conservă noțiunea de valori universale, apărându-le vehement împotriva relativismului”, iar pe de altă parte, „reclamă respectul pentru diferențele legitime”⁸.

⁴ Appiah, *Cosmopolitanism*, p. XIV.

⁵ *Ibidem*, p. XIII.

⁶ *Ibidem*, p. XV.

⁷ *Ibidem*, p. XIX.

⁸ Wenzel Matiaske, „Appiah, Kwame Anthony: Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Management Revue*, Volume 19, issue 4, 2008, pp. 340–341.

**DE LA ETICIANUL DE SERVICIU LA RĂSPUNSURILE PE PELICULĂ
ALE FILOSOFULUI POLITIC**

Decernarea *Spinoza Prize* (2016) lui Kwame Anthony Appiah certifică faptul că acesta o are drept corespondent pe Hannah Arendt, ambii „gânditori preocupați, prioritar și esențial (s.n.) de etică și de problemele societății”. Recunoașterea statutului său fundamental în domeniul filosofiei politice este întregit deopotrivă prin temele de gândire și prin implicarea sa politico-culturală activă, dar și printr-o dublă ipostază inedită: aceea de *etician de serviciu* al rubricii „The Ethicist” (*New York Time Magazine*) și de *protagonist* al documentarelor *Prince Among Slaves* (2006) și *Examined Life* (2008). Deloc întâmplător, studiul de față face aluzie din chiar titlul convenit, la mediul cinematografic, cu recurs la un episod al biografiei filosofului: Appiah este descendentul unei familii cu tradiție politică, fiul lui Joseph Emmanuel Appiah, avocat, om politic, lider de partid, parlamentar și reprezentant al Ghanei la Organizația Națiunilor Unite și al lui Peggy Appiah, scriitoare și autoare de cărți pentru copii, de origine britanică, căsătoria celor doi – „prima inter-rasială” – fiind considerată sursă de inspirație a peliculei *Guess Who’s Coming to Dinner*.

Revăzând în spațiul destinat recenziilor de publicația *The New York Times*, felul în care Appiah își asumă *statutul de etician de serviciu*, acesta este etalat prin însăși manifestul „What Should an Ethicist Tell His Readers?” (din 30 septembrie 2015), cel care punctează *profilul general* (prin recunoașterea propriei failibilități, prin fundamentarea doar pe date/fapte cunoscute și disponibile; prin imposibilitatea de a evita eroarea neintenționată sau nuanțele incomplete ale problematicei expuse) al filosofului („cel care crede că ceea ce se întâmplă, fără a fi rostit, se îmbunătățește atunci când este adus în discuție”) și evidențiază două spețe interrogative: prima – *avem obligații etice față de cei decedați?* – reconfirmă persistența angajamentelor luate și imperativul de a le concretiza, în sensul în care moartea devine o problemă de interes, o grijă și o proiecție (*fința are aici un cuvânt de spus*); a doua – cazul unui bibliotecar al unei mari universități publice, decise administrativ să pună în practică un plan radical de reducere și de înstrăinare a unui număr mare de volume – *sunt responsabil etic pentru acceptarea sau pentru opunerea la o decizie administrativă eronată?* – valorizează luarea de poziție, chiar dacă în sine, Appiah nu consideră horărârea universității moral-greșită, ci o reflectare a unei formule de optimizare a politicii instituției (măsură necoruptă, neabuzivă sau de neabandon al scopului instituției). Mai mult decât atât, Appiah laudă demersul de a face contraargumentele auzite/cunoscute, dar invită la o justă poziționare în distribuția responsabilităților la locul de muncă: „Părerea dumneavoastră este cunoscută, pusă în circulație. Acum reveniți acolo unde sunteți îndreptățiți să fiți – la raftul cu cărți”.

În sine, rubrica confirmă constatarea lui Appiah din *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers* – „conflictele morale îmbracă forme variate” –, cu referire la diversificarea *vocabularului de evaluare* utilizat: „chiar dacă împărtășim un limbaj comun al valorilor și convenim asupra modului de a le aplica, putem totuși să rămânem în contradicție în ceea ce privește ponderea acordată unora dintre acestea”⁹. Cu interes în valorile locale, în formele de identitate și tabuurile clanului, în valorile familiale, în obiceiuri și credințe factuale, Appiah insistă asupra *Regulii de aur* (*ceea ce nu-ți place, altuia nu face*), „idee atractivă” care atât în variantă negativă, de *abținere de la a face ceva*, cât și în „tonurile pretențios-pozitive”, apelează la formula de „a-ți imagina lumea din punctul de vedere al celuilalt”, reformulată în enunțul „cum mi-ar plăcea dacă mi-ar face și mie cineva așa ceva”¹⁰.

În ceea ce privește documentarul *Examined Life* (2008), acesta este structurat într-un demers vizual de *examinare* – via Platon – a marilor teme filosofice, într-un „film despre filosofie”. Intervievat în Aeroportul Internațional de la Toronto tocmai cu referire la volumul numit, Appiah comentează rolul real al filosofiei care se rejoacă în segmentul delimitat de contextul de evoluție generală a umanității și globalizare, orice stadiu de transformare presupunând implicații și efecte dramatice, cu intenția clară de a demonstra că ființa este „creată pentru dialogul mic”, pentru proiectarea regulilor grupului local în spațiul prevăzut cu limitele deschise ale globalului. Appiah întrevede relația recesivă (niciuna nu este mai bună decât cealaltă) a două modalități de universalism și universalizare, propunând depășirea conflictului de valori dintre culturi, tocmai prin acceptarea diversității¹¹.

Deloc întâmplător, lucrarea recurge, în dosarul *valorilor revendicate* și al *fugii/ieșirii din pozitivism*, pe exemplul „discuției despre un film” (cu interes în invitația la conversație, în acceptarea punctelor de vedere și a tentativei de modelare a trăirilor), insistând asupra peliculei afgane *Osama* (2004) ca modalitate de împărtășire a valorilor, dar și de evidențiere a faptului că „discuția noastră despre film va ajuta să ne decidem atât cu privire la ceea ce simțim în legătură cu personajele, cât și asupra modului de a ne comporta în lume”¹².

Conversația despre relativism și pozitivism gestionează *exilul valorii, problemele pozitivismului și valorile revendicate*, considerând că „tot ceea ce stă la baza relativismului modern constă într-o viziune științifică asupra lumii care operează o distincție netă *fapte – valori*” și focalizându-se asupra unei „demonstrații care stă în drumul concepției noastre despre lume”. Astfel, se consideră că

⁹ Appiah, *Cosmopolitanism*, op.cit., pp. 45–46.

¹⁰ *Ibidem*, p. 68.

¹¹ Astra Taylor (ed.), *Examined Life: Excursions with Contemporary Thinkers*, The New Press, New York, London, 2009.

¹² Kwame Anthony Appiah, *Cosmopolitanism. Etica într-o lume a străinilor*, Editura Andreco Educational Grup, București, 2007, pp. 32–34.

pozitivismul este condus de două stări filosofice fundamentale diferite – *crediințele* (reflectare a felului în care este lumea, acestea putând fi adevărate sau false, rezonabile sau ne-, fondate pe baza dovezilor și a principiilor logice) și *dorințele* (proiecții subiective, tributare viziunii, imaginației și capacității afective, ale felului în care ne-ar plăcea să fie lumea, satisfăcute sau ne-, echivalente „adevărurilor despre noi” și sinonime *pasiunilor*); *dorințele* influențează și determină schimbarea lumii, dar nu reflectă felul acesteia de a fi. Pe urmele dihotomiei operate de Hume între *judcățile apreciative* și cele *normative*, conversația axată pe raportul *fapte – dorințe* reafirmă importanța acordată *valorilor*: „discuția despre valori este la modul real un mod de a vorbi despre anumite dorințe”¹³.

Diagnoza *problemelor pozitivismului* relevă, deopotrivă, direcția *criticii ofensive* la adresa acestuia, menținerea unei formule de *puzzle fundamental* (imposibilitatea de a conveni asupra *iraționalului*) și conservarea relației disjuncte dintre crezul pozitivist și sfatul relativist cu privire la non-intervenția „în treburile altora în numele propriilor valori”. Confuzia este augmentată de trecerea de la verbul *este* la *a fi*, tocmai prin comiterea erorii naturaliste: problema profundă a pozitivismului constă în punctul său de start și nu în concluziile emise¹⁴. Alternativa propusă de Appiah pune accentul pe *revendicarea valorilor* – mod central de coordonare și modalitate „de a face împreună lucrurile să funcționeze”, în fapt, o luare dimpreună a poveștilor cu scopul de a învăța „să ne aliniem răspunsurile față de lume”.

APPIAH ÎN SERIA EXEMPLELOR COSMOPOLITE

Printr-o notă de adresare sinceră, directă, cu nuanțe de confesiune, Appiah afirmă că: „Sunt filosof. Cred în rațiune. Dar am învățat pe parcursul vieții de profesor și cercetător că nici cei mai inteligenți oameni nu sunt ușor de clintit în convingeri numai prin intermediul rațiunii (...) În lumea largă, în afara zonei academice, omenilor nu le pasă nici măcar dacă *par* rezonabili. Nu se poate garanta cu privire la modul în care controversese vor conduce la un acord în legătură cu ceea ce anume trebuie să simțim și să gândim. Totuși este greșit a considera că scopul dialogului este acela de a convinge.”¹⁵

Demersul nu este singular în paginile volumului: Capitolul 3, *Facts on the Ground*, insistă asupra reperelor autoformante (recurgând la modelul tatălui, la Ghana și Asante – „un loc ca majoritatea locurilor din lume”) pentru a testa

¹³ *Ibidem*, pp. 20–25.

¹⁴ *Ibidem*, p. 31.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 84–85.

capacitatea *manifestărilor simbolice* de a exprima valori fundamentale, insistând asupra „cazului Asante”, ai cărui locuitori *cred* că „spiritele și credințele legate de vrăjitorie sunt extensive, complexe și interconectante”. Aceeași formulă de demarare de la un pasaj subiectiv, biografic, deschide și capitolul 7 – *Imaginary Strangers* – rememorând figura mamei în așteptarea regelui Asantei, fiind vizat cel plecat din Kumasi, care percepe locul atât cu ochii cunoscătorului autohton care se *potrivește* spațiului, cât și ai străinului venit, ca turist, din afară.

Concluzia de etapă a lui Appiah se referă la elementele definitorii ale conversațiilor interculturale care aparțin registrului „lucrurilor împărtășite”, fără a pretinde ca interlocutorii să fie universali, ci de a îndeplini condiția „a ceva în comun, a unui suficient de împărtășit”: a învăța unul de la celălalt, sau cel puțin a fi intrigat de modurile de gândire, de simțire și de acțiune alternative. Perspectiva reclamă abilitatea de a intra în contact cu celălalt, prin identitate împărtășită, animați de curiozitate cosmopolită, dar conștienți de blocajele pe care le implică trecerea de la teorie la practică: „marea lecție a antropologiei constă în faptul că atunci când un străin nu mai este imaginar, ci devine real și prezent și astfel împărtășește o viață socială, atunci s-ar putea să-ți placă sau displacă, să fii de acord sau nu cu acesta”, marea performanță constând în „posibilitatea înțelegerii unul cu celălalt”¹⁶.

Ambele capitole îl includ, prioritar, pe Appiah cu propria experiență biografică, în seria „exemplilor cosmopolite” (volumul îi este dedicat mamei filosofului, „cetățean al unei lumi și al mai multora”; anexa cuprinzând „mulțumirile autorului” detaliază motivul și motivațiile dedicației – ulterior morții tatălui filosofului în 1990, întrebată când se va întoarce acasă, aceasta va mărturisi că are locul său de înmormântare, în Kumasi). Răspunsurile-soluții ale lui Appiah rezidă tocmai în completarea argumentelor extrase din sinteza autobiografiei și a istoriei, a literaturii și a filosofiei, propria poveste integrându-se demersului care punctează temele și structura de rezistență a cărții, acelea de regândire a principiilor morale ale cosmopolitismului, prin repudierea tribalismului și a naționalismului în favoarea ideii de acceptare și de promovare a comunității universale¹⁷.

Dacă „nimeni nu este mai bine înrădăcinat în problematica cosmopolitismului decât Anthony Appiah”, autoinserarea acestuia în discursul cărții este, potrivit lui Nikil Saval¹⁸, chestionabilă, mai ales prin încercarea filosofului de „a evita supra-încărcarea elitistă a conceptului”. Cu toate că „avantajele de clasă” nu

¹⁶ *Ibidem*, pp. 95–99.

¹⁷ G. John Ikenberry, „Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Foreign Affairs*, May/June 2006, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2006-05-01/cosmopolitanism-ethics-world-strangers>, accesat la 1 martie 2017.

¹⁸ Nikil Saval, „Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Logos*, summer 2007, http://www.logosjournal.com/issue_6.3/saval.htm, accesat la 5 martie 2017.

sunt irelevante în contextul conversației lansate, statutul lui Appiah de „cosmopolit *par excellence*” (urmând logica: nu filosoful a ales să fie cosmopolit, ci cosmopolitismul i-a parvenit, meritul gânditorului fiind acela de a se poziționa corect în comentarea concepției numite) este atestat tocmai prin efortul de „aprofundare al elementelor reduționiste ale conceptului”: *cosmopolitismul se constituie el însuși drept identitate*.

COSMOPOLITISM & ETICĂ

Majoritatea raportărilor critice insistă pe metoda și modalitatea lui Appiah de a găsi contextul optim pentru slăbirea tensiunii existente între prezervarea însemnelor locale și solicitările standardelor universale, pe terenul etic, apt a le conserva și susține pe ambele: un cosmopolitism prin care se poate elibera multiplicitatea identității și a loialităților, dar se și construiește o comunitate globală a dialogului¹⁹.

Marcată de fluiditate, argumentare clară și exemplu elocvent, *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers* se cere a fi lecturată în imediata apropiere a teoriei inegalității economice a lui Amartya Sen sau a concepției „sociologiei legale” a lui Hauke Brunkhorst, ca înțelegere a cosmopolitismului drept „fundament socio-economic al teoriei acțiunii responsabile înlăuntrul economiei globale”²⁰. În aceeași cheie comparativă, Michael Scrivener insistă asupra compatibilității cosmopolitismului lui Appiah cu acela teoretizat de Jürgen Habermas, ajungând la concluzia că între cele două modele există „similități practice” și mai puțin teoretice. După părerea lui Scrivener, *asemeni* lui Habermas, Appiah reclamă responsabilitatea și responsabilizarea urgentă a cosmopolitismului față de combaterea formelor de sărăcie extremă, cât și față de respingerea „identității impuse scriptic”, pledând pentru solidaritate în forma identității, prin recuperarea a ceea ce Habermas denuie „conștiință cosmopolită”. Appiah, însă, se *diferențează* de Habermas, la nivelul *forme* – prin cultivarea „argumentului anecdotic”, și a narațiunii ilustratoare (supralicitând amintirile din Ghana, dar nerecurgând la niciun exemplu din arealul britanic), dovedindu-se „humean ca afirmare a neîncrederii în rațiune” și „rousseauist ca adept al intuiției”. Astfel, filosoful demonstrează cunoașterea (la nivel intuitiv) a *Lebenswelt*-ului habermasian – și a *fondului* (Appiah se poziționează critic cu privire la guvernarea globală, Habermas pledând, pe urmele kantiene ale „ordinii cosmopolite”, în favoarea renunțării la naționalism prin patriotism constituțional²¹).

¹⁹ Ikenberry, *op. cit.*

²⁰ Matiaske, *op. cit.*, pp. 340–341.

²¹ Michael Scrivener, *The Cosmopolitan Ideal in the Age of Revolution and Reaction, 1776–1832*, Routledge, New York, 2016, pp. 24–25.

John Gray amenda tocmai epuizarea imaginației teoriei politice contemporane, private de o memorie istorică reactivă și somate a opera în limitele „regulii lui sau”: *liberalism sau relativism*. Meritul volumului rezidă în formula de reactivare a tradiției clasice (*vechi*) a reflecției morale și politice, pentru a extrage de aici relevanța poziției care se cere adoptată în arealul actualului (Julian Sanchez²² denumește teoria lui Appiah prin sintagma de „cosmopolitanism liberal”). Appiah reafirmă, printr-o formulă proprie, posibilitatea înțelegerii mutuale dintre aderenții la diferite forme de morală, fără a pleda în favoarea obținerii unui consens ultim. *Cosmopolitismul etic*, marca Appiah, poate fi poziționat, din perspectiva lui Gray, în apropierea pluralismului valorii al lui Isaiah Berlin²³.

Volumul insistă asupra aspectului incontestabil potrivit căruia „atunci când vine vorba despre moralitate nu există un singur adevăr”, nici măcar cioburi ale unei oglinzi sfărâmate, ci o multitudine variată de adevăruri morale, cărora trebuie să le distingem și să le acceptăm nuanțele diferite. Filosoful identifică ambele caracteristici ale cosmopolitismului european „de la Iluminism încoace”: pe de o parte, *receptivitatea* față de artă și literatură, dublată de largul interes pentru viața celorlalți, iar pe de altă parte, *depistarea* diferențelor existente pe toate palierele societății, dar și stabilirea unei diagrame cu rol de feedback, de învățare din acestea. Appiah pledează în favoarea învățării din cunoașterea, acceptarea și soluționarea diferențelor, în logica atitudinii „trăiește-și-lasă-i-și-pe-alții-să-trăiască”, deschiderea cosmopolită presupunând intersectarea unor obiceiuri și credințe, aparent ireconciliabile, care „cu greu l-ar lăsa pe călător să nu se desprindă de ale sale”²⁴.

Appiah utilizează metoda întrebărilor filosofice (deschise de Rastignac – personajul lui Balzac și dublate de atribuirea interogației cu privire la uciderea unui bătrân mandarin din China lui Rousseau, deși sursa de inspirație ar fi Adam Smith – *Ibidem*: 155), completate de interpretarea răspunsurilor articulate de Peter Singer și Peter Unger. „Argumentul lui Unger” („o persoană cu un nivel bun de trai trebuie să contribuie la grupurile de eficiență în domeniul vieții, precum OXFAM și UNICEF, cu o parte din banii și proprietatea de care dispune în prezent și cu ceea ce va avea în viitor”) și „principiul Singer” („a împiedica ca un lucru rău să se întâmple cu prețul unei acțiuni mai puțin rele”) sunt, din perspectiva lui Appiah, fie eronate, fie se cer a fi revăzute (Appiah propune, în acest sens, drept plauzibil, *principiul urgenței*).

Soluțiile filosofului vizează trei niveluri de explicații și o restricție finală: primul are în vedere existența la nivelul statului-națiune a unui mecanism capabil

²² Sanchez Julian, „Enough Patriotism, Already. Kwame Appiah's refreshing call to cosmopolitanism”, in *Reason.com*, January 20, 2005, <http://reason.com/archives/2005/01/20/enough-patriotism-already>.

²³ John Gray, „Easier Said than Done”, in *The Nation*, January 11, 2006, <https://www.thenation.com/article/easier-said-done/>.

²⁴ *Ibidem*, pp. 4–6.

de a asigura satisfacerea nevoilor de bază (cosmopolitanismul lui Appiah combate statul global pentru: posibilitatea acumulării unei puteri incontroleabile și negative; nereceptivitatea la nevoile locale și reducerea diversității de experiențe instituționale); al doilea stabilește că fiecare trebuie „să suporte un aport din contribuție”, fără să fie somat (prin constrângere) să poarte întreaga povară singur; în al treilea rând, obligațiile de bază trebuie să fie în acord cu propria ființă și cu cei apropiați, fără a surclasa grijile pentru propria familie, prieteni sau țară. Restricția generală se desprinde din enunțul că „orice răspuns plauzibil la întrebarea cu privire la ceea ce datorăm celorlalți” trebuie să țină cont de multitudinea valorilor existente, fără a ignora diversitatea²⁵. Filosoful conchide că un veritabil răspuns cosmopolit trebuie să încerce să înțeleagă *de ce*-urile, să ia în serios provocările reale și să ofere înțelegerea problemelor, să îmbine inteligența, curiozitatea și angajamentul.

BIBLIOGRAFIE

- Appiah, Kwame Anthony, *Cosmopolitanism. Etica într-o lume a străinilor*, Editura Andreco Educational Grup, ediție coordonată de Andrei Pogonaru, București, 2007.
- Appiah, Kwame Anthony, *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*, New York, W. W. Norton & Company, 2006.
- Appiah, Kwame Anthony, „Cosmopolitan Patriots”, in *Critical Inquiry*, Volume 23, No. 3, Spring, 1997, pp. 617–639.
- Cheșcu, Ana-Maria, „Kwame Anthony Appiah, Cosmopolitanism. Etica într-o lume a străinilor”, in *Journal of Romanian Literary Studies*, Issue no. 5/2014, pp. 598–600.
- Frunză, Mihaela, „Kwame Anthony Appiah, Cosmopolitanism. Etica într-o lume a străinilor”, in *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 7, 19, Spring, 2008, pp. 249–252.
- Gray, John, „Easier Said than Done”, in *The Nation*, January 11, 2006, <https://www.thenation.com/article/easier-said-done/>.
- Ikenberry, G. John, „Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Foreign Affairs*, May/June 2006, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2006-05-01/cosmopolitanism-ethics-world-strangers>.
- Levy, N., „Introduction: Appiah’s Experiments in Ethics”, in *Neuroethics*, Special Issue: Symposium on Anthony Appiah, Experiments in Ethics / Guest Edited by Neil Levy, Volume 3, Issue 3, November 2010, pp. 197–200.
- Matiaske, Wenzel, „Appiah, Kwame Anthony: Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Management Revue*, Volume 19, issue 4, 2008, pp. 340–341.
- Sanchez, Julian, „Enough Patriotism, Already. Kwame Appiah’s refreshing call to cosmopolitanism”, in Reason.com, January 20, 2005, <http://reason.com/archives/2005/01/20/enough-patriotism-already>.
- Saval, Nikil, „Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Logos*, summer 2007, http://www.logosjournal.com/issue_6.3/saval.htm.
- Scrivener, Michael, *The Cosmopolitan Ideal in the Age of Revolution and Reaction, 1776–1832*, Routledge, New York, 2016.
- Taylor, Astra (ed.), *Examined Life: Excursions with Contemporary Thinkers*, The New Press, New York, London, 2009.
- Witt, Matthew T., „Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers”, in *Administrative Theory & Praxis*, Vol. 28, No. 4, Dec., 2006, pp. 646–652.

²⁵ *Ibidem*, pp. 156–166.